

Leyla Əlizadə
Azərbaycan Turizm və Menecment Universiteti

ORTA VƏ ERKƏN MÜASİR İNGİLİS DİLİNDƏ TURİZMƏ AİD SÖZLƏRİN LEKSİK-SEMANTİK BÖLGÜSÜ PRİNSİPLƏRİ

Açar sözlər: *turizm leksikası, orta dövr, leksik-semantik vahidlər*

Keywords: *tourism lexicology, extralinguistic factors, lexical semantic groups, borrowings*

Ключевые слова: *туристическая лексика, экстралингвистические факторы, лексические единицы, заимствования*

Əyləncə və maarifləndirici turizm hələ lap antik dövrdə, hətta daha erkən dövrdə fironların hakimlik etdiyi Misirdə mövcud olmuşdur. Dəbdəbəli həyat tərzindən qaynaqlanan bu səyahətlər əyləncə, təcrübə və istirahət məqsədi daşıyırdı. Əhalinin dini təbəqələrinin ilk səyahətləri əyləncə xarakteri daşıyırdı. Qədim əlyazmalardan görüldüyü kimi onlar min illər əvvəl tikilən Sakkara, Sfinks və piramidalar kimi qədim Misir abidələrinə səfər edirdilər. Eyni vəziyyət qədim Yunanıstana da aid edilə bilər. Məsələn, Misir, Şimali Afrika, Qara dəniz, Mesopotamiya və İtaliya kimi ölkələrin tarixi və etnoqrafiyası ilə maraqlanan Herodot (e.ə.485-424) həmin ölkələrə tədqiqat xarakterli səfərlər edən ilk səyyahlardan olub yeni tədqiqat tipli səyahət növünün əsasını qoymuş sayılır [8, s. 154].

Qədim Romada səyahətlərin və istirahət növlərinin yayılması ilə əlaqədar olaraq hələ e.ə 300-cü ildə 90,000 km uzunluğunda əsas, 200,000 km kiçik şəhər-ətrafı yol şəbəkələri mövcud idi. Bu yollar yalnız əsgər və ərzaq daşınmalarına deyil, həmçinin şəxsi səyahətlərə də xidmət edirdi. Maariflənmə və istirahət axtarışında olan səyahətçilər bu sistemdən bəhrələnirdilər. Lakin Roma imperiyasının süqutu bu yolların məhvinə gətirib çıxardı. Səyahətlər daha çətin, daha təhlükəli oldu [6, s.178].

XII əsrdən başlayaraq alim səyyahlar xüsusi əhəmiyyət qazandılar. Fransa (Paris, Montpellier), İngiltərə (Oksford), İtaliya (Bolonya) kimi məşhur təhsil müəssisələrinə edilən səyahətlər təhsilin ayrılmaz hissəsinə çevrilmişdi. İnsanların özünü dərk etməsində bu səyahətlər çox mühüm bir prosesin tərkib hissəsi sayıla bilər. XVI-XVIII əsrlərdə formalaşan əsas fikir bundan ibarət idi ki, insan səyahət edərkən yetişir və öyrənir, geriye artıq mükəmməl bir insan olaraq dönür [5, s. 97].

Orta əsrlərdə pilgrimage – zəvvarlığın yayılması geniş vüsət alır. Dəniz səyahətləri yeni-yeni ərazilərin kəşf olunması və xristian dininin yayılması ilə müşayiət olunur. Böyük coğrafi kəşflər dövrü başlayır. Bu ekstralingvistik amillər ingilis dilində turizm leksikasının formalaşmasında öz əksini tapır [1]. Erkən turizmin inkişafının ikinci mərhələsi sayılan bu dövrə pilgrim – zəvvar, missionary – missio-

ner (dinin təbliğ olunması məqsədi ilə dini qurumlar tərəfindən göndərilən şəxs), itinerant – səyyah, seafaring – dənizçilik, inn – mehmanxana (kənd ərazisində) kimi leksik vahidlərin müasir ingilis dilinin turizm leksikasına töhfəsi olmuşdur [1].

Göstərilən prinsipləri nəzərə alaraq bu dövrdə altı leksik semantik qrup ayırmaq olar. Birinci qrup medieval travelers–orta əsr səyyahları qrupu özündə itinerant – tez tez səyahət edən şəxs, missionary- missioner (dinin təbliğ olunması məqsədi ilə dini qurumlar tərəfindən göndərilən şəxs), seafarer – dənizçi, navigator – dənizçi, Viking – vikinq, pilgrim – zəvvar kimi leksik vahidləri birləşdirir. Bu vahidlər təhlil olunmuş vahidlərin 28,6 %-ni təşkil edir (20 sözdən 6-sı) [1].

İkinci leksik semantik qrup accommodation – qonaqların yerləşdirilməsi özündə inn- mehmanxana (monastırda əcnəbi zəvvarların yerləşdirildiyi mehmanxana) leksik vahidini birləşdirir, təhlil olunmuş vahidlərin 4,8%-ni təşkil edir (20 sözdən 1-i) [2].

Üçüncü leksik semantik qrup basic aims of médiéval tourism – orta əsrlərdə əsas məqsədlər özündə pilgrimage – zəvvarlıq, mission (missionary work)- missionerlik (dinin yayılması məqsədi ilə edilən səfərlər), discovery – kəşf (məsələn, vikinqlər dəniz səyahətləri zamanı ərazilər kəşf etmişlər) kimi leksik vahidini birləşdirir, təhlil olunmuş vahidlərin 14,3%-ni təşkil edir (20 sözdən 3-ü) [2].

Dördüncü leksik semantik qrup transfer – daşınma – özündə navigation – dəniz səyahətləri, dəniz daşınmaları, naviqasiya, seafaring – dənizçilik, flotilla – donanma (İrlandiyada vikinqlərin donanması norveç donanması adlandırılırdı) kimi leksik vahidini birləşdirir, təhlil olunmuş vahidlərin 14,3%-ni təşkil edir (20 sözdən 3-ü) [1].

Beşinci leksik semantik qrup – additional sources of information for medieval travellers – orta əsr səyyahları üçün əlavə məlumat – itinerary – müqəddəs yerlərə yolu təsvir edən bələdçi kitabçası, saga – saqa, Skandinaviya deyimləri (bir sıra praktik bilikləri özündə birləşdirirdi, məsələn orta əsr gəmilərinin istiqaməti balıq sürülərinin hərəkətinə əsaslanırdı) kimi leksik vahidini birləşdirir, təhlil olunmuş vahidlərin 9,5%-ni təşkil edir (20 sözdən 2-si) [2].

Altıncı leksik semantik qrup – provosion of food (fare) qidalanma özündə feast – ziyafət (kral saraylarında), fork – çəngəl, knife – bıçaq kimi leksik vahidini birləşdirir, təhlil olunmuş vahidlərin 14,3%-ni təşkil edir (20 sözdən 3-ü) [3].

Yeddinci leksik semantik qrup – medieval discoveries – orta əsr kəşfləri – özündə Ireland – İrlandiya (vikinlər həmin ərazidə öz istehkamlarını qurarkən kəşf ediblər), Iceland - İslandiya (860-cı ildə vikinlər qərbdə yaşamaq üçün yeni ərazi axtarakən kəşf ediblər), Greenland – Qrinlandiya (900-cü əsrdə Hunbörnün gəmisinin qasırga zamanı naməlum sahillərə gedib çıxması nəticəsində kəşf olunub) birləşdirir. Qrupa daxil olan leksik vahidlər təhlil olunmuş vahidlərin 14,3%-ni təşkil edir (20 sözdən 3-ü) [7].

Aparılmış təhlillər göstərir ki, ən işlək qrup medieval travellers – orta əsr səyyahları qrupudur. Əldə olunmuş nəticələr açıq aşkar göstərir ki, orta əsrlərdə insanlar daha çox səyahət və yeni ərazilər kəşf etməyə can atıblar. Missioner səfərlərindən tutmuş ərazilərin zəbt edilməsinə qədər müxtəlif məqsədlər daşıyan bu

səyyahlar dünya səviyyəli qlobal gələcək turizm sənayesinin inkişafına tədricən zəmin yaradırdı.

Təhlil göstərir ki, orta əsrdə istifadə olunan turizm leksikasına aid söz və ifadələr yalnız növbəti əsrlərdə formalaşmışdır. Lakin əminliklə demək olar ki, turizm leksikasının ilkin anlayışlarının əsası məhz orta əsrlərdə qoyulmuşdur.

Ədəbiyyat

1. Hoad, T. F. Oxford Concise Dictionary of English Etymology. Oxford: Oxford University Press. 2003.
2. P.H.Collin «Dictionary of Hotels, Tourism and Catering Management» 2003.
3. R. Griffiths. The Monthly Review, Volume 47. Front Cover., 1772.
4. William F. Theobald Global Tourism, Second Edition: The Next Decade 1998.
5. Ощепкова, В.В.; Петриковская, А.С.; Миничева, Н.П. и др. Австралия и Новая Зеландия. Лингвострановедческий словарь. Издательство: М.: 2001.
6. Соколова М.В. История туризма Учебное пособие. - М.: Мастерство, 2002. 352 с.

Summary

Lexico-Semantical Division Principles of Tourism Related Words in Medieval and Early Modern English

According to this research, the words and expressions related to the medieval tourism lexicon were coined only in the following centuries. However, the basic concepts of tourism vocabulary were formed in the Middle Ages.

The analysis shows that a group of medieval travelers is the most active group among the six identified groups. The investigation also reveals that in the Middle Ages people eagerly travel and explore new territories. These missionaries, from missionary journeys to conquering territories, have gradually laid the groundwork for the development of global future tourism industry.

Резюме

Принципы лексико-семантического разделения слов, связанных с туризмом, в среднем и раннем современном английском языке

Анализ показывает, что слова и выражения, относящиеся к средневековой лексике туризма, сформировались только в последующие века. Тем не менее, можно с уверенностью сказать, что основные понятия туристической лексики были заложены в средние века.

Проведенные анализы показывают, что самая активная группа – это группа средневековых путешественников, склонная исследовать новые территории в средние века. Начиная с миссионерских поездок до завоевания новых земель эти путешественники заложили основу для развития глобальной индустрии будущего туризма мирового уровня.

Rəyçi: prof. A.Məmmədov